

Vergeet-mij-nietjes

Een vergeten Pimpernel

Baudewijn Odé & René (C.M.J.) van Moorsel***

* Stichting FLORON, Postbus 9514, 2300 RA Leiden;
e-mail: ode@floron.leidenuniv.nl

** Eykmanlaan 407, 3571 JR Utrecht.

Tijdens het veldwerk langs de rivieren voor het meetnet in opdracht van het RIZA worden regelmatig (vermoedelijk) ingezaaide planten van *Sanguisorba minor* Scop. (Kleine pimpernel) aangetroffen op recent verzwaarde dijken.¹ Regionaal neemt de soort toe. Het valt op dat deze planten in het algemeen forser zijn dan planten van spontane populaties in Nederland. Aangezien binnen *Sanguisorba minor* in Europa diverse ondersoorten worden onderscheiden^{2,3} is uitgezocht of de ingezaaide planten mogelijk tot een van deze ondersoorten te rekenen is.

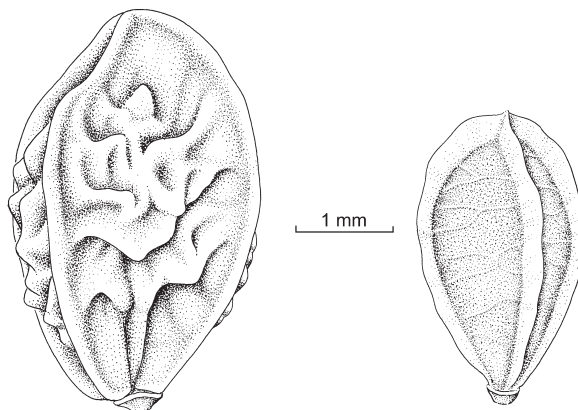

Fig. 1. Schijnvruchten van *Sanguisorba minor* Scop. Links subsp. *polygama* (Waldstein & Kitaibel) J. Holub, rechts subsp. *minor* (tekeningen: J. van Os).

Uit controle van Nederlands herbariummateriaal blijken wilde populaties van *Sanguisorba minor* uit de duinen, het rivierengebied en Zuid-Limburg te behoren tot *Sanguisorba minor* subsp. *minor*. Ingezaaide planten van de Waaldijk bij Opijnen blijken echter zonder problemen te herkennen als *S. minor* subsp. *polygama* (Waldstein & Kitaibel) J. Holub (synoniem: *S. minor* subsp. *muricata* Briquet).

Sanguisorba minor subsp. polygama

Deze ondersoort onderscheidt zich van subsp. *minor* vooral in de schijnvruchten⁴ (Fig. 1) met smalle of brede lijsten en op de vlakken een onregelmatig gewelfde of schubbige stekelige structuur. *Sanguisorba minor* subsp. *polygama* heeft in Europa een zuidelijke verspreiding, terwijl cultuurvariëteiten in de handel zijn als toekruid en tuinplant.

In veel van de overige kenmerken overlappen beide ondersoorten (Tabel 1) of zijn deze kenmerken weinig met elkaar gecorreleerd. De kenmerken van de schijnvrucht zijn dus beslissend voor de determinatie. In het veld kan het echter helpen om te letten op de habitus van de planten: *Sanguisorba minor* subsp. *polygama* is gemiddeld hoger en forser en de blaadjes zijn meestal dieper en scherper getand.

Bij het doornemen van herbariummateriaal bleek *S. minor* subsp. *polygama* al enkele malen eerder in Nederland te zijn aangetroffen.⁵ Het is in het merendeel van de gevallen niet goed te achterhalen of het hier bijvoorbeeld om uitgezaaide of verwilderde cultuurvariëteiten van deze Zuid-Europese ondersoort gaat. In Engeland en Ierland is de verspreiding van subsp. *polygama* goed bekend en wordt deze ondersoort beschouwd als overblijfsel van vroegere cultuur als veevoeder en tuinplant. Ook daar

Tabel 1. Verschilkenmerken tussen *Sanguisorba minor* subsp. *polygama* en subsp. *minor*. Let op de overlap in de meeste kenmerken!

subsp. <i>polygama</i>	subsp. <i>minor</i>
Stengel onderaan kaal of soms behaard	Stengel onderaan behaard, zelden kaal
Blaadjes doorgaans gesteeld, zelden zittend	Blaadjes zonder of met korte bladsteeltjes
Bloemhoofdjes doorgaans eivormig, zelden kogelvormig	Bloemhoofdjes kogel- tot eivormig
Schijnvrucht (hypanthium ⁴) 3–8 mm lang	Schijnvrucht (hypanthium ⁴) 3–5 mm lang
Vlakken van de schijnvrucht geschubd met rondachtige of scherpe verhogingen.	Vlakken van de schijnvrucht zwak tot duidelijk reticulaat, glad
Schijnvrucht smal tot breed gevleugeld	Lijsten van de schijnvrucht smal
2n = 28 of 56	2n = 28

wordt deze ondersoort recent ingezaaid met wildebloemenmengsels; hij kan van daaruit inburgeren.⁶ Het lijkt veilig te concluderen dat ook de oude Nederlandse vondsten betrekking hebben op adventieve en verwilderde populaties.

Sanguisorba minor staat in Nederland op de Rode Lijst. Het toegenomen aantal waarnemingen van de soort wijst op een toename in voorkomen. Als het merendeel van de ingezaaide en van daaruit verwilderende planten inderdaad tot een andere ondersoort behoort, hebben we een handvat om de ontwikkelingen van de oorspronkelijk wilde populaties gescheiden te kunnen volgen van die van de ingezaaide. Daarvoor moet nog meer informatie worden verzameld. Zo moet duidelijk worden dat de spontaan te achten populaties inderdaad te rekenen zijn tot subsp. *minor* en nieuwe populaties in het rivierengebied (en elders?) te rekenen zijn tot subsp. *polygama*. Graag doen we een oproep om zoveel mogelijk materiaal met rijpe vruchten in te sturen en daarbij aan te geven of het een oorspronkelijke of nieuwe (mogelijk ingezaaide) populatie betreft. Bij zekere determinaties volstaat een meldingskaartje. Volledig verzameld materiaal heeft echter de voorkeur, niet alleen als bewijsmateriaal, maar ook omdat het mogelijk meer informatie geeft over de vegetatieve of bloemkenmerken van de beide ondersoorten.

1. B. Odé & R. Beringen. 2002. Floristisch Meetnet Oevers Zoete Rijkswateren 2001; uitwerking tweede ronde Maas. FLORON-rapport 27 / RIZA nota nr. 2001.010.
2. M.C.F. Proctor & C. Nordborg. 1968. *Sanguisorba*. In: T.G. Tutin et al. (red.), *Flora Europaea* 2: 33–34. Cambridge.
3. G. Dahlgren. 1990. *Sanguisorba*. In: Hegi, *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, 4, 2B, ed. 2: 1–13. Berlijn.
4. Bij *Sanguisorba* is de bloembodem kroesvormig en omsluit het vruchtbeginsel geheel. Bij rijpheid is de schijnvrucht (wetenschappelijke benaming: hypanthium; Duits: Fruchtbecher) nootachtig doordat het rijpe vruchtbeginsel geheel door de verharde bloembodem omgeven is.
5. In de Leidse collectie werden van de volgende plaatsen exemplaren met rijpe schijnvruchten aangetroffen: Breda (vóór 1918), Overveen (1927), tussen Bergen en Schoorl (1937), Kamerikse Nessen (1961) en Zutphen (1979).
6. C.D. Preston, D.A. Pearman & T.D. Dines (red.). 2002. *New atlas of the British and Irish flora*. Oxford.